

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کائنات محمد

جمہوری اسلامی ایران

(چکیدہ کتاب عیار تمدنی جمہوری اسلامی ایران)

تلخیص

عباس حیدری پور

پڑھنا، سنانا، علم و فرهنگ اسلامی

نشانی

قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز بخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۷۸۳۲۸۳۴ - ۰۲۵

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴

وبگاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajooahaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

کارنامه تمدنی جمهور اسلامی ایران

چکیده کتاب عیار تمدنی جمهور اسلامی ایران

تلخیص: عباس حیدری پور

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

مرکز مطالعات اجتماعی و تمدنی

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

وحید حامد

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۳۲۰۰۰ تومان

عنوان: ۵۶۴؛ مسلسل: ۸۸۵

عنوان و نام پدیدآور:

کارنامه تمدنی جمهوری اسلامی ایران: (چکیده کتاب عیار تمدنی جمهوری اسلامی

ایران) / تلخیص عباس حیدری پور؛ تهیه مرکز مطالعات اجتماعی و تمدنی

قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ

اسلامی، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری:

۲۶۴ ص: جدول، نمودار

شابک:

۳۲۰۰۰ ریال

978-600-195-576-1

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه

یادداشت: نمایه

عنوان دیگر: چکیده کتاب عیار تمدنی جمهوری اسلامی ایران

عنوان دیگر: عیار تمدنی

موضوع: تمدن ایرانی -- مقاله ها و خطابه ها

موضوع: وحدت اسلامی -- مقاله ها و خطابه ها

موضوع: ایران -- تاریخ -- جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ -- مقاله ها و خطابه ها

شناسه افزوده: بهمنی، محمدرضا، ۱۳۵۱ - عیار تمدنی

شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ

اسلامی. مرکز مطالعات اجتماعی و تمدنی

رده بندی کنگره: DS ۳۵/۸۵

رده بندی دیویی: ۹۰۹/۰۹۷۶۷۱

شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۵۴۴۰۹

.....	سخنی با خواننده	۱۵
.....	پیش گفتار	۱۹
.....	چارچوب مفهومی و مروری بر عیارسنجی تمدنی ج.ا.د مقاله‌ها	۱۹
.....	۱. معرفی کلیات طرح و چارچوب مفهومی آن	۱۹
.....	۲. مروری بر عیارسنجی تمدنی ج.ا.ا.د در مقالات	۲۱
.....	الف) غیریت غربی در فرایند تمدنی جمهوری اسلامی	۲۱
.....	ب) نقش مقاومت در ترسیم تمدن نوین اسلامی	۲۲
.....	ج) مناسبات اقوام و مذاهب در جمهوری اسلامی ایران	۲۲
.....	د) بررسی انتقادی فرایند اسلامی سازی علوم انسانی در تجربه جمهوری اسلامی	۲۳
.....	ه) مسئله رفتار امت ساز جمهوری اسلامی ایران در مناسک حج	۲۳
.....	و) تحلیل مناسبات ساختاری مردم سالاری دینی و نظام سازی تمدنی	۲۴
.....	ز) بازخوانی ظرفیت های تمدنی جمهوری اسلامی ایران در اسناد بالادستی و توسعه ای	۲۵
.....	ح) بررسی دوگانگی نهاد علم در تجربه جمهوری اسلامی ایران و ارزیابی تمدنی از آن	۲۵
.....	صورت بندی مفهوم امت بر اساس المیزان؛ مدلی برای تحلیل عیار تمدنی جمهوری اسلامی ایران	۲۷
.....	محمد رضا بهمنی	
.....	مقدمه	۲۷
.....	۱. ملاحظات روشی	۲۸
.....	۲. مفاهیم پایه امت	۲۹
.....	۳. خطوط راهنمای تشکیل و اعتلای امت اسلامی از منظر اهل بیت علیهم السلام	۳۴
.....	الف) تقویت هویت امت اسلامی با تمسک حداکثری به اشتراکات	۳۴
.....	ب) پرهیز از اختلافات مذهبی و اعتقادی	۳۵

۳۶	ج) تعایش و همزیستی مسالمت‌آمیز.....
۳۸	جمع‌بندی.....
۳۹	کتابنامه.....
۴۱	غیریت غربی در فرایند تمدنی جمهوری اسلامی ایران.....
	حبیب‌اله بابایی
۴۱	مقدمه.....
۴۲	مفاهیم.....
۴۳	۱. نظریات انقلابی در مواجهه با غرب.....
۴۵	۲. اسناد جمهوری اسلامی در مواجهه با غرب.....
۴۷	۳. کارنامه عینی و عملی جمهوری اسلامی.....
۴۸	الف) کارنامه فرهنگی مواجهه با غرب در سطح جهان اسلام.....
۴۹	ب) کارنامه سیاسی مواجهه با غرب.....
۵۰	ج) کارنامه علمی مواجهه با غرب.....
۵۱	د) کارنامه نظامی مواجهه با غرب.....
۵۲	ه) کارنامه امت‌سازی مواجهه با غرب.....
۵۴	امنیت هستی‌شناختی برخاسته از مقابله با غرب.....
۵۴	خاتمه و نتیجه‌گیری.....
۵۶	کتابنامه.....
۵۷	نقش مقاومت در ترسیم تمدن نوین اسلامی.....
	احمد رهدار
۵۷	مقدمه.....
۵۷	۱. مقاومت اسلامی در نظر.....
۵۷	الف) ماهیت و چیستی مقاومت.....
۵۷	۱) مقاومت، استراتژی یا تاکتیک؟.....
۵۸	۲) مقاومت، واگرایی یا همگرایی؟.....
۵۹	۳) مقاومت هویتی اجتماعی.....
۶۰	۴) نسبت مقاومت و مفاهیم دینی مرتبط.....
۶۰	۵) نسبت مقاومت و جریان‌های دینی مرتبط.....
۶۱	ب) ضرورت و عقلانیت مقاومت.....

فهرست مطالب ۷

۶۲	ج) ابعاد، سطوح و انواع مقاومت.....
۶۳	سطوح مقاومت.....
۶۴	د) آثار و کارکردهای مقاومت.....
۶۵	ه) پیشینه مقاومت در جهان اسلام.....
۶۷	۲. مقاومت اسلامی در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی.....
۶۷	الف) مقاومت در اسناد مکتوب.....
۶۷	۱) مقاومت در قانون اساسی.....
۶۹	۲) مقاومت در برنامه‌های توسعه.....
۷۱	۳) مقاومت در سند چشم‌انداز.....
۷۱	ب) مقاومت در اسناد شفاهی.....
۷۱	۱) مقاومت در فرموده‌های حضرت امام خمینی.....
۷۳	۲) مقاومت در فرموده‌های مقام معظم رهبری.....
۷۳	۱- محور جهان اسلام.....
۷۴	۲- محور جمهوری اسلامی.....
۷۵	۳- محور فلسطین.....
۷۶	ج) ارزیابی مقاومت در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی.....
۷۶	۱) نداشتن طرح تفصیلی مقاومت در نسبت با وضع تمدنی.....
۷۶	۲) تناسب نداشتن مقاومت با ساحت تفصیلی انقلاب اسلامی.....
۷۶	۳) نبود مذاکرات فقهی پشتیبان.....
۷۷	۴) متنوع نبودن ادبیات مقاومت.....
۷۷	جمع‌بندی: عیارسنجی تمدنی مسئله مقاومت در جمهوری اسلامی.....
۸۲	کتابنامه.....
۸۳	مناسبات اقوام و مذاهب در جمهوری اسلامی ایران.....
	مهدی مولایی آرانی
۸۳	مقدمه.....
۸۳	بخش اول: عرصه نظر.....
۸۳	۱. تعریف هویت، هویت ملی، قومی و دینی.....
۸۳	الف) هویت.....
۸۴	ب) هویت ملی.....
۸۴	ج) هویت قومی.....

- ۸۶..... (د) رابطه هویت ملی و قومی
- ۸۷..... (ه) هویت دینی
- ۸۷..... ۲. اندیشه مقام معظم رهبری
- ۸۷..... (الف) مبانی و اصول
- ۸۸..... (۱) رفتار بر مبنای انصاف، عدالت و احقاق حقوق حق همه افراد
- ۸۸..... (۲) حفظ وحدت و نفی تفرقه
- ۸۸..... (۳) حفظ همزمان هویت دینی، ملی و قومی
- ۸۹..... (۴) فرصت دانستن تنوع اقوام
- ۸۹..... (ب) اعتقادات و مناسک دینی
- ۸۹..... (۱) ایمان عمیق اسلامی (توحید)
- ۹۰..... (۲) ارادت و علاقه به اهل بیت علیهم السلام
- ۹۰..... (ج) روابط فرهنگی اجتماعی
- ۹۰..... (۱) زندگی مهربانانه و برادرانه در کنار یکدیگر
- ۹۰..... (۲) تقویت زبان قومی
- ۹۰..... (۳) توجه ویژه به خصوصیات و صفات اقوام
- ۹۱..... (۴) تجلیل از مفاخر هر قوم و منطقه
- ۹۲..... (د) مشارکت سیاسی و ملاحظات امنیتی
- ۹۲..... (۱) علاقه به ایران و حفظ تمامیت ارضی کشور
- ۹۲..... (۲) ایفای نقش مؤثر در پیروزی انقلاب و حرکت آینده آن
- ۹۲..... (۳) ایفای نقش مؤثر در تأمین امنیت کشور
- ۹۴..... (۴) حضور در انتخابات
- ۹۴..... (ه) امور زیستی و معیشتی
- ۹۴..... پیشرفت و توسعه مناطق محروم و دورافتاده
- ۹۴..... جمع‌بندی
- ۹۶..... بخش دوم: عرصه سند
- ۹۷..... ۱. اعتقادات و مناسک دینی
- ۹۷..... (الف) مذهب رسمی و آزادی‌های دینی در قانون اساسی
- ۹۷..... (ب) گفتگو برای شناخت مشترکات و همدلی بر محور اسلام
- ۹۷..... ۲، روابط فرهنگی اجتماعی
- ۹۷..... (الف) ارتباطات و تعاملات فرهنگی

۹۸.....	ب) تقویت مؤلفه‌های هویتی، فرهنگی و تاریخی مشترک
۹۸.....	۳. مشارکت سیاسی و ملاحظات امنیتی
۹۸.....	الف) حفظ تمامیت ارضی، مشارکت سیاسی و حقوق برابر در قانون اساسی
۹۸.....	ب) احقاق حقوق شهروندی و رفع تبعیض و بی‌عدالتی
۹۹.....	ج) وحدت اقوام و پیشگیری از اقدامات افراطی
۹۹.....	۴. امور زیستی و معیشتی
۹۹.....	سیاست‌های متوازن و تقویت روابط اقتصادی
۱۰۰.....	بخش سوم: عرصه عمل
۱۰۰.....	۱. اعتقادات و مناسک دینی
۱۰۰.....	الف) تدوین اصل ۱۲ قانون اساسی
۱۰۰.....	ب) ترویج و تمرکز بر اصول اختصاصی برخی مذاهب
۱۰۰.....	ج) حدود و آزادی اقوام در برگزاری مناسک
۱۰۱.....	د) گفت‌وگوهای درون دینی
۱۰۱.....	۲. روابط فرهنگی اجتماعی
۱۰۱.....	الف) تعایش و همزیستی تاریخی اقوام در کنار یکدیگر
۱۰۲.....	ب) مذهب، آداب و رسوم و نمادهای قومی
۱۰۲.....	ج) آموزش زبان قومی
۱۰۳.....	د) تأثیرپذیری از فرهنگ‌های حاشیه‌ای و بیرونی
۱۰۳.....	۳. مشارکت سیاسی و ملاحظات امنیتی
۱۰۳.....	الف) مدیریت مناطق قومی
۱۰۶.....	ب) حضور در مناصب سیاسی و استخدامی
۱۰۶.....	ج) رابطه حاکمیت با نخبگان و متنفذان (اعم از سران قبایل و مولوی‌ها و...)
۱۰۸.....	د) مشارکت سیاسی
۱۰۹.....	ه) دفاع از سرزمین و جغرافیا
۱۰۹.....	و) حق شهروندی یا افزون‌طلبی سیاسی
۱۱۰.....	نتیجه‌گیری
۱۱۰.....	الف) در عرصه نظر
۱۱۰.....	ب) در عرصه سند
۱۱۱.....	ج) در عرصه عمل
۱۱۲.....	کتابنامه

بررسی انتقادی فرایند اسلامی سازی علوم انسانی در تجربه جمهوری اسلامی ۱۱۵
مصطفی جمالی

- مقدمه ۱۱۵
- دوره اول: اسلامی سازی و بومی سازی علوم انسانی (۵۸-۶۸) ۱۱۵
۱. تجربه عملی ۱۱۵
۲. گفتمان: تهذیب علوم انسانی مدرن ۱۱۹
۳. نظریه امام خمینی ۱۱۹
۴. اسناد ۱۲۰
- الف) قانون اساسی و ارزیابی آن ۱۲۰
- ب) اساس نامه ستاد انقلاب فرهنگی و ارزیابی آن ۱۲۱
- دوره دوم: غلبه علوم انسانی سکولار (۶۸-۸۱) ۱۲۱
۱. تجربه عملی ۱۲۱
۲. تئوری این دوره (علم جهانی) ۱۲۴
۳. اسناد (برنامه های توسعه اول تا چهارم) ۱۲۵
- الف) برنامه اول توسعه و ارزیابی آن ۱۲۵
- ب) برنامه دوم توسعه و ارزیابی آن ۱۲۶
- ج) برنامه سوم توسعه و ارزیابی آن ۱۲۷
- د) برنامه چهارم توسعه و ارزیابی آن ۱۲۸
- دوره سوم: نهضت نرم افزاری (۸۱ - تا کنون) ۱۲۹
۱. تجربه عملی ۱۲۹
۲. تئوری این دوره (تولید علوم انسانی اسلامی) ۱۳۱
- الف) تئوری های مبنای ۱۳۱
- ب) تئوری های فرا مبنا ۱۳۲
- ج) تئوری روش های مضاف ۱۳۳
۳. اسناد ۱۳۵
- الف) چشم انداز بیست ساله کشور و ارزیابی آن ۱۳۵
- ب) نقشه جامع علمی کشور و ارزیابی آن ۱۳۵
- ج) برنامه پنجم توسعه کشور و ارزیابی آن ۱۳۶
- نتیجه گیری ۱۳۷
- کتابنامه ۱۳۸

۱۴۱	بررسی حضور جمهوری اسلامی ایران در آیین حج (مورد مطالعه: اقامه مناسک عبادی امت‌ساز در فرایند تمدنی جمهوری اسلامی ایران)
۱۴۱	محسن محمدی
۱۴۱	مقدمه
۱۴۱	بخش اول: بررسی نظری و سندی اثر حج در تقویت امت اسلامی
۱۴۲	۱. همگرایی سیاسی (تقویت نقاط مشترک)
۱۴۳	الف) تقویت هویت تمدنی
۱۴۴	ب) تمرکز بر دشمن مشترک
۱۴۶	۲. همگرایی ارتباطی (تقویت روابط بین مسلمانان)
۱۴۶	الف) تقویت هویت دینی
۱۴۷	ب) تقویت سرمایه اجتماعی
۱۴۸	۳. همگرایی فقهی (مناسک وحدت‌بخش)
۱۴۸	الف) جمعی‌بودن
۱۴۹	ب) ساختارشکن‌بودن
۱۵۰	۴. همگرایی اخلاقی (زمینه‌های اخلاقی وحدت اسلامی)
۱۵۱	۵. همگرایی اقتصادی (وحدت‌آفرینی ابعاد اقتصادی حج)
۱۵۲	الف) طرح مسائل و مشکلات اقتصادی
۱۵۳	ب) تحریم کالاهای خارجی
۱۵۳	ج) مبارزه با فقر
۱۵۴	جمع‌بندی نظری
۱۵۴	جمع‌بندی سندی
۱۵۴	بخش دوم: بررسی عملی
۱۵۵	۱. همگرایی سیاسی
۱۵۵	۲. همگرایی ارتباطی
۱۵۶	۳. همگرایی فقهی
۱۵۶	۴. همگرایی اخلاقی
۱۵۶	۵. همگرایی اقتصادی
۱۵۶	۶. بررسی عملکرد بر اساس دوره‌های زمانی
۱۵۷	الف) پیروزی انقلاب تا حج خونین (۱۳۵۷-۱۳۶۶)
۱۵۷	ب) دوران پس از حج خونین تا حادثه منا (۱۳۶۸-۱۳۹۴)

۱۵۷	 (ج) پس از حادثه منا
۱۵۸	 جمع‌بندی عملکرد
۱۶۰	 کتابنامه

تحلیل مناسبات ساختاری مردم‌سالاری دینی و نظام‌سازی تمدنی براساس نظریه

۱۶۳	 وحدت در عین کثرت
-----	------------------------

مهدی امیدی

۱۶۳	 مقدمه
۱۶۴	 ۱. مفهوم مردم‌سالاری دینی
۱۶۵	 ۲. مفهوم تمدن
۱۶۵	 ۳. مباحث نظری درباره مردم‌سالاری دینی
۱۶۵	 الف) وحدت و کثرت حقیقی و اعتباری
۱۶۶	 ب) وحدت و کثرت در فلسفه سیاسی اسلامی
۱۷۰	 ج) مردم‌سالاری دینی و وحدت و کثرت تمدنی
۱۷۰	 ۴. مردم‌سالاری دینی در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران
۱۷۰	 الف) بررسی مردم‌سالاری دینی در قانون اساسی
۱۷۱	 ۱) اهتمام همزمان به تمرکز و توزیع قدرت
۱۷۱	 ۲) عطف توجه توأمان به منافع خصوصی و منافع عمومی
۱۷۱	 ۳) لحاظ آزادی‌های مدنی با حفظ الزامات قانونی
۱۷۲	 ۴) توجه به وحدت‌گایت و تکثر اهداف همسو با غایت
۱۷۲	 ۵) توجه به مدارای سیاسی از سوی حکومت
۱۷۲	 ۶) لحاظ آزادی‌های مذهبی و ضرورت احترام به مذاهب و ادیان
۱۷۳	 ۷) اهتمام به مشارکت فعال مردم در تعیین مسئولین نظام
۱۷۴	 ب) بررسی مردم‌سالاری دینی در سند چشم‌انداز
۱۷۴	 ۵. مردم‌سالاری دینی در میدان عمل جمهوری اسلامی ایران
۱۷۴	 الف) فرصت‌ها و چالش‌های مردم‌سالاری دینی در صحنه عمل
۱۷۵	 ۱) فرصت‌ها و چالش‌های مرتبط با حوزه تقنین
۱۷۵	 یک. فرصت‌های جمهوری اسلامی در مقام تقنین
۱۷۵	 دو. چالش‌های حوزه تقنین
۱۷۶	 ۲) فرصت‌ها و چالش‌های مرتبط با حوزه اجرا
۱۷۶	 یک. فرصت‌های جمهوری اسلامی در حوزه اجرا

۱۷۶	دو. چالش‌های حوزه اجرا.....
۱۷۷	ج) فرصت‌ها و چالش‌های مرتبط با قوه قضائیه.....
۱۷۷	یک. فرصت‌های جمهوری اسلامی در حوزه قضا.....
۱۷۷	دو. چالش‌های حوزه امور قضایی.....
۱۷۸	سه. چالش‌های مشترک در مجموع نهادهای رسمی.....
۱۷۹	جمع‌بندی.....
۱۸۱	کتابنامه.....

بازخوانی ظرفیت‌های تمدنی جمهوری اسلامی ایران در اسناد بالادستی و توسعه‌ای..... ۱۸۳

رسول نوروزی - سیدسعید هاشمی‌نسب

۱۸۳	مقدمه.....
۱۸۴	۱. توسعه و تمدن، بحثی نظری.....
۱۸۹	۲. ابعاد تمدنی در اسناد جمهوری اسلامی ایران.....
۱۸۹	الف) توسعه سیاسی به مثابه عالی‌ترین ظرفیت تمدنی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۸۹	۱) اسلام و مدرنیته.....
۱۹۰	۲) استقلال سیاسی.....
۱۹۱	۳) امنیت.....
۱۹۴	ب) توسعه اجتماعی.....
۱۹۴	۱) جامعه‌سازی.....
۱۹۵	۲) زن و خانواده.....
۱۹۵	۳) شریعت و قانون.....
۱۹۶	۴) آموزش.....
۱۹۷	۵) معضلات.....
۱۹۹	ج) توسعه اقتصادی: خوانشی آسیب‌شناسانه.....
۱۹۹	۱) انسجام‌داشتن و دوجانگی نظری برنامه‌های توسعه اقتصادی.....
۱۹۹	۲) اقتصاد رانتیر (تحصیل‌دار).....
۱۹۹	۳) تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی.....
۲۰۰	۴) توزیع و تخصیص منابع.....
۲۰۰	۵) موانع قانونی رشد اقتصادی.....
۲۰۰	۶) ضعف در شکل‌دهی به نهادها و سیستم جبران‌کننده مشکلات اقتصادی برای طبقات محروم.....

۲۰۲	جمع‌بندی و خاتمه.....
۲۰۴	کتابنامه.....
۲۰۷	بررسی دوگانگی نهاد علم در تجربه جمهوری اسلامی ایران و ارزیابی تمدنی از آن..... عباس حیدری پور
۲۰۷	مقدمه.....
۲۰۸	۱. بررسی دوگانگی نهاد تولید دانش در مقام نظریه.....
۲۰۸	(الف) علم پدیده‌ای تمدنی است.....
۲۰۹	(ب) علم یک نهاد تمدنی است.....
۲۱۲	(ج) وضع نهادی، وضع وحدانی و بی‌رقیب است.....
۲۱۴	(د) مؤلفه‌های قوام‌بخش وحدت نهادی «نهاد علم».....
۲۱۶	(ه) دانشگاه جدید، نهاد علمی تمدن غربی.....
۲۱۷	(و) قراردادن حوزة علمیة در موقف پاسخگویی به انواع نیازهای اجتماعی.....
۲۱۸	(ز) تمدن نوین اسلامی، نهاد علمی خود را می‌طلبد.....
۲۱۸	۲. بررسی دوگانگی نهادهای تولید علم در اسناد جمهوری اسلامی ایران.....
۲۱۹	(الف) خوانش نهادی انواع تقریرهای نخبگانی از وحدت حوزه و دانشگاه و ارزیابی آنها.....
۲۲۵	(ب) بررسی اسنادی.....
۲۲۶	۳. بررسی تجربه میدانی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با دوگانگی نهاد تولید علم.....
۲۳۷	ارزیابی نهایی.....
۲۴۰	کتابنامه.....

نمایه‌ها

۲۴۱	آیات.....
۲۴۲	روایات.....
۲۴۳	موضوعات.....
۲۵۴	اعلام و مشاهیر.....
۲۵۷	مکان‌ها.....
۲۵۹	تئالگان.....
۲۶۳	کتاب‌ها.....

سخنی با خواننده

در دوره‌بندی‌های تمدنی تاریخ اسلام، برخی همچون دینوری (م. ۲۸۲ق) در الاخبار الطوال، یعقوبی (م. ۲۸۴ق) در تاریخ یعقوبی، مسکویه (م. ۴۲۱ق) در تجارب الامم و تعاقب الهمم، همین‌طور ژوزف بورلو (Joseph. Burlot) در کتاب تمدن اسلامی تاریخ تمدن اسلامی را بر مبنای عنصر قدرت و عامل دولت تقسیم کرده‌اند. در این بین، برخی دیگر از محققان مانند آندره مایکل (Andre Miquel) به جای معیار سیاسی، بر معیار قومی و اجتماعی تأکید کرده و تاریخ اسلام را به دوره‌های عربی، ایرانی و ترکی - مغولی تقسیم کرده‌اند. لیکن برخی از محققان معاصر به جای معیار سیاسی یا قومی، به معیار فرهنگی و تمدنی پرداخته‌اند^۱ و در این بین، انقلاب اسلامی ایران را دوره‌ای مجزا و متمایز در میان دوره‌های تمدنی در تاریخ اسلام ذکر کرده‌اند. برخی از این پژوهشگران، انقلاب اسلامی را مرحله هفتم در تاریخ تمدن اسلامی و به مثابه عصر بازگشت در نظر گرفته‌اند و برخی نیز آن را دوره «تجدید و بازآفرینی تمدن اسلامی» تلقی کرده‌اند که پس از دوره «زوال تمدن اسلامی و سلطه فرهنگ و تمدن غربی» ظهور یافت. در این نگاه، دوره ششم تمدن اسلامی (دوره سلطه تمدن غرب و زوال تمدن اسلامی) که از میانه سده چهاردهم تا اواخر این سده به درازا کشید، می‌رفت که به جذب کامل تمدن اسلامی در تمدن غرب بینجامد و فرهنگ اسلامی، باورها، ارزش‌ها و قوانین، همین‌طور علوم اسلامی و سرمایه‌های معنوی اسلام در برابر فرهنگ سکولار غربی به‌کل رنگ ببازد. به موازات واکنش‌های انفعالی در برابر فرهنگ غرب، جریان‌های نواندیش دینی روحانیت با موضعی فعال و انقلابی پدید آمد که نقطه آغاز آن با سیدجمال‌الدین اسدآبادی و نقطه کمال آن با امام خمینی و نظریه ولایت فقیه پدیدار شد. در این مرحله، انقلاب اسلامی

۱. رک: علی بیات؛ «بایسته‌های دوره‌بندی تمدن اسلامی»، نقد و نظر؛ ش ۱۳۹۳، ۷۴.

در ایران نه تنها به مثابه نقطه عطف تمدنی در تحولات منطقه‌ای و در جهان اسلام ظاهر شد، بلکه سرآغاز مرحله جدید تمدنی برای امت اسلام در دنیای امروز شد.

کتاب حاضر ناظر به همین فرض و ارزیابی تمدنی انقلاب اسلامی و فرایند تکاملی آن در تجربه جمهوری اسلامی است تا بلکه معلوم شود که آیا آنچه از انقلاب اسلامی به مثابه مرحله هفتم در تاریخ تمدن اسلامی ذکر می‌شود، درست است یا نه؛ و آیا ما در ایران پس از انقلاب در مسیر تمدن شدن قرار گرفته‌ایم یا نه؛ و آن‌گاه کاستی‌ها و آسیب‌های تمدنی ما در این تجربه، همین طور ظرفیت‌ها و فرصت‌های به دست آمده و شاید از دست رفته برای حرکت تمدنی ایران در این چهل سال گذشته چه بوده و آن‌گاه برای گام دوم تمدنی چه اندیشه‌ای باید کرد؟ بی‌گمان بررسی تحلیلی و گاه انتقادی گام اول تمدنی جمهوری اسلامی نه تنها گذشته ما را روشن خواهد کرد، بلکه نگاه ما را به آینده و راه و رسم حرکت تمدنی مان را نسبت به زمانه‌های دور معلوم خواهد کرد.

طرح و نقشه این کتاب در سال ۱۳۹۴ شمسی در گروه مطالعات تمدنی و با ایده اولیه دکتر محمدرضا بهمنی شکل گرفت و طراحی چارچوب اولیه آن در این شورا با همراهی استادانی همچون حجت الاسلام و المسلمین محمدتقی سبحانی تقریباً یک سال به طول انجامید. سرانجام پس از مباحثاتی طولانی، نقطه‌های اشتراک در گونه‌های انجام این پروژه به دست آمد. نکته مهمی که در انجام این پروژه مورد تأکید قرار گرفت و به مثابه یک روش در همه مقاله‌های کتاب ملحوظ شد، سه ضلع «نظر، سند و عمل» در بررسی هر یک از عناصر تمدنی در جمهوری اسلامی بود. در تبیین کارنامه تمدنی جمهوری اسلامی، هر یک از این مقاله‌ها، که هر کدام می‌بایست بر یک موضوع تمرکز می‌کرد، نظریات پشتیبان در جمهوری اسلامی، اسناد بالادستی در جمهوری اسلامی، و سپس تجربه عینی و عملی جمهوری اسلامی در گذشته چهل ساله آن همزمان باید منظور می‌شد تا در مورد وزن تمدنی جمهوری اسلامی داوری می‌کردیم. این نگرش سه ضلعی معلوم می‌کند که آیا نظریات شکل گرفته برای جمهوری اسلامی، اسناد نوشته شده در جمهوری اسلامی و سپس تجربه پدید آمده در جمهوری اسلامی، برخوردار از ظرفیت تمدنی در مقیاس امت اسلام هستند یا نه و آن‌گاه نقطه‌های قوت و ضعف این تجربه دینی و تمدنی در این مدت چه بوده و آینده تمدنی آن در هر یک از این اضلاع تمدنی چسان خواهد بود؟

همان طور که طراحی این کار توسط یک تیم علمی انجام شد، صورت‌بندی تک تک مقاله‌ها نیز در فرایند جمعی و گروهی به انجام رسید. تک تک موضوعات در یک فرایند جمعی و مباحثاتی تعریف شد، نقشه هر یک از مقاله‌ها و چارچوب آنها دوباره در تیم تحقیقاتی «عیار تمدنی» انجام یافت، سپس ارائه نکات اصلی و ایده‌های مطرح در مقاله‌ها نیز در جلسات گروهی

به بحث و گفتگو گذاشته شده و در نهایت نقد هر یک از مقاله‌ها در فرایند جمعی و مباحثات گروهی به سرانجام رسید. برخی از این مباحثات به صورت متمرکز و فشرده در خارج از قم انجام شد و گاه با دعوت از برخی استادان و شنیدن ملاحظات انتقادی هر یک از آنها، سطح کار ارتقای بیشتری یافت. گروهی بودن این پروژه، بالطبع سطح و محتوای مقاله‌ها را از حالت عادی و عمومی در آورد و در محتوای هر یک از آنها غنای بیشتری پدید آورد. نتیجه اولیه کار در سال ۱۳۹۶ رونمایی شد و هر یک از مقاله‌ها در دو روز پیاپی به مخاطبان و محققان تمدنی ارائه شد و نتیجه ملاحظات و نقدهای برآمده از این جلسات نیز دوباره در مقاله‌های این مجموعه اعمال شد. مدیریت این پروژه در شکل‌گیری مقاله‌ها، در ایجاد انسجام محتوایی و در پیگیری مطالعات گروهی و برنامه انجام آن بر عهده دکتر محمدرضا بهمنی بود که به‌خوبی کار را پی گرفت و به انجام رساند. در این باره جناب دکتر مهدی مولایی آرانی نیز در همراهی با دکتر بهمنی ما را مساعدت کرد. در این بین حوصله و شکیبایی نویسندگان مقاله‌ها در نوشتن تک‌تک فصل‌های این کتاب و در تحمل نقدهای پیاپی و صبر در اعمال اصلاحات بی‌دری واقعاً ستودنی بود.

اما آنچه در این خلاصه و در این کتاب آمده، خلاصه آن پروژه اصلی است که در کتاب عیار تمدنی جمهوری اسلامی منتشر شده است. کار تلخیص کتاب از ۷۰۰ صفحه به ۲۵۰ صفحه، کار دشوار و سختی بود که جناب حجت‌الاسلام و المسلمین آقای عباس حیدری‌پور آن را با صبوری به انجام رساند. این کار ماه‌ها به طول انجامید و بالاخره در یک تیم علمی، این تلخیص دوباره به بحث و بررسی گذاشته شد و سرانجام به صورت کنونی و خلاصه درآمد تا مخاطبانی که فرصت مطالعه اصل کتاب و تفصیل مباحث را ندارند، بتوانند ایده مرکزی کتاب را در این خلاصه دنبال کنند.

شایان ذکر است که افزون بر نویسندگان مقاله‌ها، برخی از استادان به صورت حضوری و برخی نیز به صورت مکتوب در صورت‌بندی علمی کار مشارکت‌های عالمانه‌ای داشتند. حضور حجت‌الاسلام و المسلمین احمد مبلغی در رونمایی از کتاب، ارائه سخنرانی و سپس ارزیابی محتوایی کتاب و پیشنهادهای سازنده‌اش مغتنم بود. همین‌طور ملاحظات علمی و دقیق حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر مجتبی عبدخدایی که متن آماده‌شده را به‌دقت خواند و نکات ارزنده‌ای را یادآور شد در نوسازی متن و رفع اشکالات و کاستی‌های آن بسیار سازنده بود. حضور دکتر عماد افروغ و حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محسن الویری در جلسات فشرده این گروه در شهر کاشان، مباحثات علمی این مجموعه را رونق بخشید و سطح نوشته‌ها را بالا برد و نویسندگان و محققان این مجموعه را به تأملات دوباره واداشت.

با همه این سرسختی‌ها و کوشش‌های پیوسته در صورت‌بندی این مجموعه، باید صادقانه اذعان کرد جنس مسئله در این کتاب، همچنان دشوار و دیرپاب است و زمینه‌ها و پیشینه‌های تحقیق در چنین موضوعاتی هنوز در ایران ناهموار است. آنچه در این مجموعه آماده شده و به مخاطبان علاقه‌مند در حوزه «تمدن و انقلاب» تقدیم می‌شود، فاز نخست و گام اول در ارزیابی تمدنی جمهوری اسلامی است که مسئله‌های تمدنی در جمهوری اسلامی را استخراج و شناسایی می‌کند، روش‌های داورهای تمدنی در این باب را تمرین می‌کند، و حدس و گمانه‌های علمی در این نقطه را ارائه می‌کند. شاید سطح کار در این کتاب هنوز به مرحله کمال خود نرسیده باشد؛ لیکن به جرئت می‌توان گفت پرسش‌های فراوانی در این کتاب گردآمده که هر یک می‌تواند نقطه عزیمتی برای تحقیقات نو و رساله‌های علمی جدید در حوزه و دانشگاه باشد. همین طور گمانه‌های عمیقی در این کتاب مطرح شده که بی‌گمان هر یک از آنها می‌تواند زمینه‌ای برای نظریات جدید و ایده‌های نو در حوزه علوم انسانی و اسلامی و مطالعات نظری تمدن باشد.

ناگفته نماند که افزون بر نویسندگان مقاله‌ها، استادان ناظر و ارزیاب، همین طور مدیر محترم این پروژه، دکتر محمد کاظمی (رئیس اداره مرکز مطالعات اجتماعی - تمدنی)، دکتر رسول نوروزی فیروز (مدیر گروه مطالعات تمدنی)، محمدحسن ترابی (کارشناس گروه مطالعات اجتماعی)، حسین محمدهاشمی (کارشناس گروه مطالعات تمدنی)، محمدرضا معلم (کارشناس دوم گروه مطالعات تمدنی)، محمدنبی سعادت‌فر (رئیس دفتر مرکز مطالعات اجتماعی) و علی بهشتی (کارشناس پیشین گروه تمدن) ما را در صورت‌بندی و آماده‌سازی کار یاری کردند و اگر همراهی و پیگیری تیم مدیریتی مرکز مطالعات اجتماعی و تمدنی نبود، این کار به انجام نمی‌رسید.

درنهایت باید از رئیس محترم پژوهشگاه حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لک‌زایی و معاون پژوهشی پژوهشگاه جناب حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر یعقوب نژاد و بالاخره همکاران سختکوش در نشر پژوهشگاه به‌ویژه رئیس محترم آن جناب آقای دکتر انصاری تشکر کنم که مقدمات نشر این مجموعه را فراهم کردند.

حبیب‌اله بابائی

رئیس مرکز مطالعات اجتماعی و تمدنی

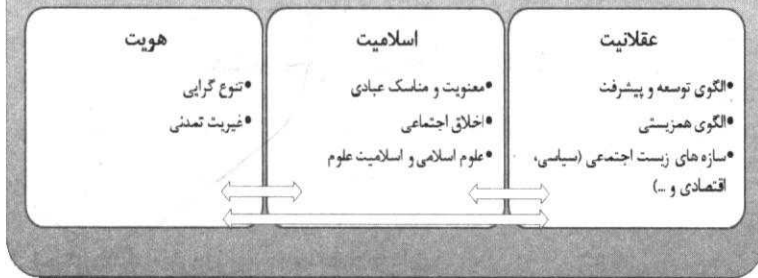
چارچوب مفهومی و مروری بر عیارسنجی تمدنی ج.ا. در مقاله‌ها

۱. معرفی کلیات طرح و چارچوب مفهومی آن

طرح پژوهشی «عیار تمدنی جمهوری اسلامی» بازخوانی رویش‌ها و چالش‌های حدود چهار دهه حیات جمهوری اسلامی ایران در مسیر دستیابی به تمدن نوین اسلامی را در دستور کار خود قرار داده است؛ اما رویکرد مختار این طرح، رویکرد تمدنی است. طبعاً چستی مختصات رویکرد تمدنی خود از پرسش‌های مهمی است که در حوزه مطالعات تمدنی مطرح است. طبق توافق گروه پروژه که نه تن از پژوهشگران تمدن بودند، «مفهوم امت» به عنوان «مفهوم هادی» در این پروژه تعریف شد. البته این بدین معنا نیست که این طرح، «تمدن» را معادل «امت» در نظر گرفته است؛ بلکه با تأکید بر بنیادی بودن امر «مناسبات انسانی» در حرکت تمدنی، مفهوم امت را دارای ظرفیتی غنی در تبیین الزامات حرکت تمدنی (از منظر مناسبات انسانی) دانسته است. بر این اساس از نظر این طرح، چارچوب مفهومی پایه برای مسئله‌شناسی تمدنی جمهوری اسلامی ایران، چارچوب مفهومی استخراج‌شده از مفهوم‌شناسی امت است. با این توصیف، یکی از مقاله‌های این مجموعه به بررسی مفهوم امت از منظر المیزان پرداخته که تقریباً می‌توان گفت، خاستگاه مدل مفهومی طرح نیز بوده است که ابعاد سه‌گانه و اهم مؤلفه‌های چارچوب مفهومی یادشده در نمودار زیر به تصویر درآمده است:

عیار تمدنی جمهوری اسلامی

(مبثنی بر چارچوب مفهومی مستنبط از مفهوم امت)

ذکر این نکته نیز بسیار ضروری است که این تحلیل تمدنی، یک پروژه صرفاً فکری و نظری نیست، لذا رفت و برگشت میان «عرصه نظر» و «صحنه عمل» مورد تأکید این طرح پژوهشی بوده است و طبعاً در چنین رویکردی، مراجعه به «اسناد (اعم از اقوال یا اسناد و قوانین رسمی)» و «افعال (اعم از رفتارهای کارگزاران و دستگاه‌های حاکمیتی و گزارش‌های عملکردی موجود)» از اهمیت زیادی برخوردار بوده و تلاش شده است تحلیل هر مسئله، از سه منظر نظر، سند و عمل صورت پذیرد. در این طرح گروهی و جمعی، هر یک از اعضای تیم تحقیق افزون بر کار فردی در موضوع تعیین شده، حاصل تحقیقات خود را در چند مرحله به گروه ارائه کرده است تا افزون بر نقد، بررسی و پیشنهاد‌های جمعی، روح حاکم بر نوشته‌ها هماهنگ شود و امکان شکل‌گیری مطالعات چندرشته‌ای و میان‌رشته‌ای تسهیل و پژوهش به شکل یک مجموعه یکپارچه و نظام‌مند درآید.

عناوین مسئله‌ها و نام پژوهشگرانی که در این پروژه ایفای نقش کرده‌اند، عبارت‌اند از:

ردیف	نویسنده	مسئله مورد بررسی	
		بعد اصلی	موضوع
۱	محمدرضا بهمنی	مفهوم‌شناسی امت، مدلی برای تحلیل عیار تمدنی جمهوری اسلامی ایران	
۲	حبیب‌اله بابایی	هویت	مسئله مواجهه جمهوری اسلامی ایران با تمدن غرب
۳	احمد رهدار		مسئله جریان مقاومت در جهان اسلام و نقش جمهوری اسلامی ایران در آن
۴	مهدی مولایی		مسئله مدیریت اقوام و مذاهب در جمهوری اسلامی ایران
۵	مصطفی جمالی	اسلامیت	مسئله اسلامی‌سازی علوم انسانی در جمهوری اسلامی
۶	محسن محمدی		مسئله رفتار امت‌ساز جمهوری اسلامی ایران در مناسک حج
۷	مهدی امیدی	عقلانیت	مسئله مردم‌سالاری دینی در جمهوری اسلامی ایران
۸	رسول نوروزی و سعید هاشمی‌نسب		مسئله الگوی توسعه و پیشرفت در اسناد جمهوری اسلامی
۹	عباس حیدری‌پور		مسئله دوگانگی نهاد علم در جمهوری اسلامی ایران

۲. مروری بر عیارسنجی تمدنی ج.ا.ا. در مقالات

الف) غیریت غربی در فرایند تمدنی جمهوری اسلامی

در این مقاله، مؤلف در مقام سنجش عیار تمدنی این موضوع بر این باور است که هرچند در مقام نظریه‌پردازی و قانونگذاری، سطح رفتارهای جمهوری اسلامی تمدنی بوده است و غرب (با مرکزیت تمدن آمریکایی) به مثابه یک دیگر بود تمدنی در ادبیات ما ظاهر شده؛ لیکن در مقام عمل و عینیت تاریخ جمهوری اسلامی - جز در موارد خاص - شاهد مواجهه تمدنی جدی با غرب نبوده‌ایم. به عبارت دیگر جمهوری اسلامی هرچند در نقطه‌های حیاتی خود مانند ابعاد سیاسی و امنیتی به آستانه‌های مواجهه تمدنی رسیده و پیامدهای مهمی در سطح امت اسلام بر جای گذاشته است، در نقطه‌هایی که چالش‌ها بین اسلام و غرب نامشهود

بوده (مانند ابعاد علمی، فرهنگی و اجتماعی)، نه دیگر بود غرب به جد مورد توجه قرار گرفته است و نه رویکرد تمدنی در این نقاط چالشی مورد تأکید و تجربه قرار گرفته است؛ برای نمونه نگارنده در بخشی از این مقاله در حوزه فرهنگ به وجود نوعی دوگانگی میان مواجهه با غرب در سطوح حاکمیتی و تأثیرپذیری جدی فرهنگ عمومی از فرهنگ غرب در سطح اجتماعی و غیرحاکمیتی اشاره می‌کند.

ب) نقش مقاومت در ترسیم تمدن نوین اسلامی

نگارنده این مقاله، از منظر تمدنی به این نتیجه رسیده که نفی استکبار به رغم تحمیل هزینه‌های عمدتاً مادی بر جمهوری اسلامی، به نوبه خود باعث ایجاد نوعی «قدرت نرم» مستمر و فراگیر در سراسر جهان اسلام و حتی فراتر از آن شده است؛ به گونه‌ای که مقابله با آن به نحو متناقض‌نمایی هزینه‌ای بس بیشتر از هزینه‌های تحمیل‌شده بر جمهوری اسلامی را به خود استکبار تحمیل می‌کند. کارآمدی مقاومت تمدنی در جمهوری اسلامی حیث الهام‌بخشی یافته است و بر این اساس مقاومت مستمر و فراگیر ایرانی در بستر جمهوری اسلامی باعث شده ملت‌های دیگر به‌ویژه ملت‌های اسلامی از آن الهام بگیرند و اساساً راز مخالفت استکبار جهانی با الگوی ایرانی مقاومت از همین روست که این الگو بیش از همه الگوهای مشابه دیگر، قدرت برانگیختگی و الهام‌بخشی به غیر دارد. چنین ویژگی‌ای برای مقاومت ایرانی باعث شده از مقیاس «ملت» به مقیاس «امت» ارتقا یابد. درواقع مجموعه ویژگی‌ها و پیامدهای قدرت ناشی از مقاومت به گونه‌ای است که مساعدترین سرمایه فرهنگی - سیاسی را برای قرارگرفتن در «خیز تمدنی» مورد ادعای جمهوری اسلامی فراهم می‌آورد.

ج) مناسبات اقوام و مذاهب در جمهوری اسلامی ایران

در عیارسنجی تمدنی این موضوع، مؤلف به این نتیجه رسیده که حفظ هویت قومی در کنار هویت ملی و پیوند میان این دو به واسطه هویت دینی (به معنای توحیدمداری و مودت به اهل بیت علیهم‌السلام) به عنوان رویکرد کلیدی در اسناد و نیز انتظار رهبران جمهوری اسلامی مشهود است. همچنین تأکید بر حقوق انسانی برابر و مبنابودن اخلاق حسنه فارغ از نژاد و رنگ و مذهب، از نگاه امت‌محور در اسناد حکایت دارد. اما وجود مشکلاتی همچون ضعف برنامه‌ها و اقدامات اجرایی برای توسعه مناطق قومی و مذهبی از واقعیت‌های عملکرد

جمهوری اسلامی در این حوزه است. همچنین نبود بازتاب و بازنمایی تجربه‌های مثبت جمهوری اسلامی از موانع تحقق رویکرد امت‌محور در عرصه عمل بوده است. مشهود بودن غلبه رویکرد امنیتی سیاسی در برخی ادوار و مقاطع از موانع دیگر تحقق رویکرد امت‌محور در موضوع مدیریت اقوام و مذاهب است.

د) بررسی انتقادی فرایند اسلامی‌سازی علوم انسانی در تجربه جمهوری اسلامی

نگارنده این مقاله، در مقام سنجش عیار تمدنی این موضوع در نظام جمهوری اسلامی بر این باور است که شکستن نگاه انحصاری به علم غربی یا شرقی و اهتزاز پرچم نقد هژمونی علم مدرن و تلاش برای تولید علم انسانی اسلامی و شکل‌گیری هسته‌های جدید در جهان اسلام در زمینه ایجاد گفتمان جدید در باب تولید علوم انسانی اسلامی از مهم‌ترین دستاوردهای این حرکت بوده است. البته موفقیت جمهوری اسلامی در عرصه علوم انسانی به اندازه برخی حوزه‌ها مانند هسته‌ای، نانو و هوافضا نبوده است و در این جهت دو عامل تجربه‌گرایی و ساختارگرایی در نهادهای علمی کشور، همچنین رابطه ضعیف پژوهش‌های علوم انسانی با نیازها و مسائل اصلی کشور و نداشتن ارتباط جدی با جامعه علمی دنیا و جهان اسلام از عواملی است که مانع از تحقق افق‌های مطلوب در این عرصه شده است.

ه) مسئله رفتار امت‌ساز جمهوری اسلامی ایران در مناسک حج

مؤلف، ارزیابی عیار تمدنی جمهوری اسلامی ایران در موضوع مناسک حج را در دو سطح نظری - نخبگانی و عمومی - عملی انجام داده و به این نتیجه رسیده است که در سطح نظری - نخبگانی ایجاد قرائتی سیاسی - اجتماعی از حج با دو مؤلفه تأکید بر همگرایی و هم‌افزایی مسلمانان و کنار گذاشتن تفاوت‌ها و تأکید بر دشمن‌شناسی و مبارزه با دشمنان اسلام از مهم‌ترین برنامه‌های جمهوری اسلامی ایران در حج بوده است.

اما موفقیت جمهوری اسلامی در تقویت انسجام و موقعیت امت اسلامی از طریق حج در سطح عملی - عمومی هنگامی روی می‌دهد که بتواند این ادبیات را از سطح نخبگانی به گفتمانی در سطح عمومی جهان اسلام تبدیل و منتقل کند. هر چند جمهوری اسلامی اقدامات بسیاری در سطح نخبگان و عمومی جهان اسلام انجام داده است تا بتواند دیدگاه خود در مورد حج با رویکرد سیاسی - اجتماعی را به جهان اسلام منتقل کند؛ ولی بر اساس

تحلیل این مقاله، مجموع این تلاش‌ها کمک شایانی به انسجام امت اسلامی در موضوع حج نکرده است و حتی در برخی مقاطع به خاطر حضورنیافتن جمهوری اسلامی در حج، سبب ایجاد فاصله میان جمهوری اسلامی با مسلمانان حاضر در حج شده است.

و) تحلیل مناسبات ساختاری مردم‌سالاری دینی و نظام‌سازی تمدنی

در این مقاله، تحلیل تمدنی مردم‌سالاری دینی در سه حوزه تقنین، اجرا و قضا صورت گرفته است. در حوزه تقنین، ضمن اشاره به ظرفیت‌های ساختاری جمهوری اسلامی مانند استقلال قوه مقننه و شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام، چالش‌هایی مطرح کرده که از جمله آنها تبلیغات انتخاباتی ناهمگون با ارزش‌های اخلاقی، لابی‌گری شبکه‌ای و ضعف نظارت است.

در حوزه اجرا به ظرفیت‌هایی مانند نیمه‌ریاستی - نیمه‌پارلمانی بودن قوه مجریه، داشتن وظایف کلان سیاسی، مالی و حقوقی و حق اجرای قانون اساسی در این قوه اشاره شده است. همچنین در این مقاله به چالش‌هایی در قوه مجریه اشاره شده که از آن جمله عبارت‌اند از: دستاویزی قوه مجریه به اختیارات محدود در برخی دولت‌ها و مقاطع به واسطه وجود رکن رهبری در نظام، ناکارآمدی‌های مدیریتی، فرافکنی‌های مقاطع انتقال دولت‌ها، اشرافیت نظام کارگزاری، پوپولیسم سیاسی و بی‌برنامگی‌های اجرایی.

در نهایت در تحلیل این مقاله به تعیین رئیس قوه قضائیه توسط مقام اول کشور و حق نظارت بر اجرای قانون اساسی به عنوان فرصت‌های حوزه قضا و به مواردی همچون اطلاع دادرسی، ارتشا در حکم و تبعیض در رسیدگی به دعاوی، جایگزین زندان و ضعف مقبولیت اجتماعی به عنوان مهم‌ترین چالش‌های این قوه اشاره شده است.

البته این مقاله در بخش پایانی خود، با بیان یک تحلیل کلان تمدنی در سطح جهان اسلام، آورده است که تحولات جهان اسلام در سال‌های اخیر از جمله بیداری اسلامی و به‌نوعی شکست الگوهای سلطنتی و موروئی و همچنین شکست جریان‌های تکفیری به عنوان الگوهای خلافتی، سبب شده الگوی «نظام مردم‌سالار دینی» با نظر به جایگاه مثبت و تعیین‌کننده «جمهوری اسلامی» مورد اقبال عمومی قرار گرفته و به الگویی مناسب جهان اسلام در جهت پیشرفت، اقتدار، نظام‌سازی و تحول سیاسی فرهنگی تبدیل شود.

ز) بازخوانی ظرفیت‌های تمدنی جمهوری اسلامی ایران در اسناد بالادستی و توسعه‌ای

مؤلف در عیارسنجی تمدنی این موضوع بیان کرده اسناد جمهوری اسلامی ایران در بُعد سیاسی و تا حدودی اجتماعی، ظرفیت‌های بالای تمدنی دارد؛ ولی در بُعد اقتصادی نحیف است و یکی از دلایل آن فره‌بودن فقه سیاسی و نحیف‌بودن فقه اجتماعی و اقتصادی است. پیامد این موضوع، فعال‌شدن ظرفیت‌های سیاسی و کنشگری مبتنی بر قدرت در محیط پیرامون و تبدیل‌شدن جمهوری اسلامی ایران به کانون کش‌هایی مانند مقاومت در جهان اسلام و تأخیر و تعویق یا عملکرد نامتوازن در فرایندهای اجتماعی - اقتصادی امت‌سازی از سوی جمهوری اسلامی ایران است. به تعبیر بهتر، خروجی اسناد موجود، ارائه مجموعه‌ای غیرمنسجم به لحاظ تمدنی / امت‌سازی است.

ح) بررسی دوگانگی نهاد علم در تجربه جمهوری اسلامی ایران و ارزیابی تمدنی از آن

در عیارسنجی تمدنی این موضوع، مؤلف بر این اعتقاد است که نسبت کلان نهادی حوزه و دانشگاه - برای رسیدن به نهاد واحد تراز تمدنی - اساساً در اسناد بالادستی به شکل شفاف ظهور نیافته و در عمل هم جریان عمومی برنامه‌ریزی و به ویژه اجرایی کشور حتی از خود این اسناد نیز فاصله بسیاری دارد. گفتمان وحدت حوزه و دانشگاه، امر اصلی شکل‌دهنده نسبت حوزه و دانشگاه بوده و به دلیل روشن‌نبودن تعریف از وحدت یا به هر دلیل دیگر، این وحدت نیز صرفاً به همکاری دو نهاد علمی در علوم انسانی - و نه کل نظام دانشی - تفسیر شده است. نکته دیگری که می‌توان در همکاری دو بخش حوزوی و دانشگاهی اشاره کرد، نبود ساخت‌یافتگی و مسئله‌مندنبودن این همکاری است، به‌طوری که در نظام ارتباطی بین این دو نهاد، فعالیت‌ها و همکاری‌های پروژه‌محور بروز و ظهور نیافته است.

البته شکل‌گیری و فعالیت مؤسسات آموزشی و پژوهشی با هویت مشترک حوزوی - دانشگاهی با تجربه‌ای نزدیک به سه دهه از جمله دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران در این عرصه بوده است. در بخش بین‌الملل نیز به‌رغم برخی ارتباطات پراکنده و سعی در شکل‌دهی برخی ساختارهای پژوهشی بین کشورهای اسلامی، در عمل بخش عمده‌ای از فعالیت‌های حوزوی و دانشگاهی همچنان بی‌اعتنا به نیازهای امت اسلامی و حتی همکاری‌های مشترک با مراکز و دانشمندان امت اسلامی، بیشتر ذیل پارادایم‌های غربی صورت بسته است.

در پایان یادآور می‌شود آنچه در محورهای هشت‌گانه فوق به عنوان عیارسنجی تمدنی عرضه شد، تنها یک مرور گذرا به خروجی مقاله‌ها بود و طبعاً تحلیل‌های تفسیری در هر یک از محورهای یادشده در مقاله‌های مرتبط در معرض نگاه خوانندگان گرامی قرار دارد. امید می‌رود، نتایج این طرح، زمینه را در فازهای بعدی برای شکل‌دهی تحقیقات عمیق‌تر و کیفی‌تر در حرکت تمدنی جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به تمدن نوین اسلامی هموارتر کند.

محمدرضا بهمنی